

De strijd tegen het afvalleger

Een avontuur waarvan JOUW KLAS de held is

LEEFMILIEU BRUSSEL

BIM - BRUSSELS INSTITUUT VOOR MILIEUBEHEER

INLEIDING

De strijd tegen het afvalleger is een pedagogisch leermiddel dat ontwikkeld werd om u als leerkracht te helpen met het behandelen van de afvalverminderingproblematiek bij uw leerlingen vanaf de leeftijd van 8 jaar.

Het is concreet, nuttig en moduleerbaar.

Concreet, omdat de activiteiten die erin worden voorgesteld, direct aansluiten bij het dagelijkse leven van de kinderen.

Nuttig, omdat met alle activiteiten concrete milieuresultaten geboekt kunnen worden door ze te integreren in de basisvaardigheden: een onderzoek voeren, een tabel maken, kunnen lezen, zich kunnen uitdrukken, verschillende manieren om te communiceren, enz.

Moduleerbaar, omdat u de activiteiten kunt kiezen in functie van waar u zin in hebt, de tijd waarover u beschikt en de handelingsmarge die u binnen uw school geniet.

Sorteren is goed maar verminderen is beter!

Tegenwoordig weet iedereen het: sorteren is goed, maar de echte uitdaging bestaat wel degelijk in het verminderen van onze afvalproductie. Dit leermiddel werd dan ook gecreëerd met het oog op het verwezenlijken van de afvalverminderingdoelstellingen die werden vastgelegd in het 4de Plan voor de preventie en het beheer van afvalstoffen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit plan richt zich immers niet alleen op de gezinnen en de bedrijven, maar ook op de scholen. Deze vooropgestelde doelstellingen worden uitgedrukt in het aantal kilogram afval per leerling dat dient te verminderen tegen 2020, waartoe het Gewest zich verbonden heeft ten overstaan van de Europese Unie. Concreet gaat het om:

- 2,5 kg papierafval;
- 1 kg verpakkingsafval, voornamelijk drankverpakkingen;
- 3 kg verspild voedsel.

Meer informatie

Als u graag meer informatie wenst over de afvalproblematiek, de gevolgen voor het milieu vanaf het moment waarop de grondstoffen gewonnen worden voor de fabricage van verpakkingsmateriaal tot aan de verwijdering van het afval, verwijzen we u graag naar het pedagogisch dossier "Afval: beter voorkomen". In dit dossier wordt de problematiek in zijn geheel aangekaart en worden er ideeën voor pedagogische activiteiten aangereikt, die leerkrachten zowel samen met de klas als op het niveau van de hele school kunnen organiseren.

U vindt dit dossier op www.leefmilieubrussel.be > Scholen > Afval > Hulpmiddelen. U kunt het gratis bestellen op nummer 02/775.75.75 of per e-mail naar info@leefmilieubrussel.be.

BESCHRIJVING VAN HET LEERMIDDEL

DE PERSONAGES

Zina en Oyden zijn twee personages die in de toekomst, in het jaar 2150, leven. In het tijdperk waarin zij leven, produceren de mensen geen of bijna geen afval meer. Zina en Oyden beslissen om terug te keren in de tijd om de leerlingen te helpen bij hun strijd tegen een verschrikkelijke vijand op Aarde, “het afvalleger”.

HET SPEL

Via 12 korte dialogen tussen Zina en Oyden zullen de leerlingen kennismaken met deze twee personages. Ze zullen daarbij vooral ontdekken dat de hoeveelheid afval die we vandaag produceren, grote gevolgen heeft voor ons milieu. Aan het einde van elke dialoog worden de leerlingen dan uitgenodigd om een proef af te leggen, waarmee ze de productie kunnen verminderen van het afval dat in de klas en/of de school in de vuilnisbak belandt. Het betreft hier een participatief en leuk leermiddel, omdat de leerlingen voor sommige proeven de hulp van hun ouders, de directie of de andere klassen nodig hebben.

INHOUD VAN HET LEERMIDDEL

- Een boekje voor de leerling: elke leerling krijgt zijn/haar eigen boekje. Daarin kan hij/zij zijn/haar naam, voornaam en klas noteren en de bij elke proef behaalde resultaten bijhouden. Ook de dialogen en proeven staan in het boekje.
- Een boekje voor de leerkracht: dat is dit boekje, waarin elke proef u wordt voorgesteld aan de hand van een samenvattende fiche. U vindt er informatie in, waarmee u de leerlingen kunt helpen om te slagen voor de proeven, alsook enkele

cijfergegevens die rechtstreeks verband houden met het onderwerp van elke proef.

- Een poster om in de klas op de hangen, waarop u uw vorderingen in de strijd tegen het afvalleger kunt bijhouden! De poster herneemt de 12 hoofdthema's op het vlak van afvalpreventie die in de 12 proeven aan bod komen. Het staat u daarbij vrij om nog andere proeven te verzinnen in verband met het thema.

DOEL VAN HET SPEL

Het doel van het spel is natuurlijk het bestrijden van het afvalleger door het zijn punten te doen verliezen. In het begin heeft het leger namelijk 100 punten en naarmate uw klas de proeven aflegt, zal het punten verliezen.

Deze proeven kunnen uitgespreid worden over een variabele tijdspanne, gaande van enkele weken over een trimester tot zelfs een volledig schooljaar. Wat belangrijk is, is dat de acties die ondernomen worden dankzij de proef, veranderen in verworvenheden en een blijvend karakter krijgen gedurende de rest van het schooljaar. Voor elke geslaagde proef, verliest het afvalleger een vooraf bepaald aantal punten (zie tabel).

Bij sommige proeven kunnen er meer of minder punten verdiend worden. Hoe groter de impact van de proef op de afvalvermindering, hoe meer punten het leger zal verliezen. Het staat de leerkracht daarbij eveneens vrij om het aantal punten aan te passen.

VARIANTEN

- Het is mogelijk om hier een wedstrijd tussen klassen van te maken.
- De korte dialogen kunnen ook gebruikt worden voor sketches.

WE WORDEN ONDER DE VOET GELOPEN!!!

		Punten
A	Vind 3 goede ideeën om de hoeveelheid afval te verminderen.	10 punten
B	Elke leerling kiest een handeling en past die een week lang toe.	20 punten

IN CIJFERS

Elke inwoner van Brussel produceert gemiddeld 400 kg afval per jaar. Bovenop dit afval komt dan nog al het afval dat bij de fabricage van onze producten geproduceerd wordt. Zo is een gsm die maar een paar gram weegt bijvoorbeeld goed voor 75 kg afval tijdens de fabricage ervan.

ENKELE TIPS OM HET AFVAL TE VERMINDEREN IN DE VERSCHILLENDE VUILNISBAKKEN VAN DE KLAS

Witte vuilnisbak

- ▶ Voor de tussendoortjes: kies voor fruit of huisbereide versnaperingen.
- ▶ Vermijd oververpakte tussendoortjes/producten.
- ▶ Zorg ervoor dat alles van de maaltijd/het tussendoortje opgegeten wordt.
- ▶ Koop kwalitatief schoolmateriaal dat lang meegaat.

Blauwe vuilnisbak

- ▶ Gebruik een brood- of tussendoortjesdoos.
- ▶ Drink kraantjeswater uit een herbruikbare beker.
- ▶ Gebruik een veldfles.

Gele vuilnisbak

- ▶ Gebruik beide kanten van een vel papier en van de bladzijden van een schrift.
- ▶ Voorzie een papierbak voor langs één kant beschreven papier om de andere kant als kladpapier te kunnen gebruiken.
- ▶ Doe meer oefeningen aan het bord.

OM JULLIE TE HELPEN SLAGEN VOOR DE PROEF

Bezorg elke leerling een “Geen afval”-contract. Om het aan te vragen, belt u naar: 02/775.75.75 of mailt u naar: info@leefmilieubrussel.be. U kunt dit leermiddel bekijken of downloaden op www.leefmilieubrussel.be > Scholen > Afval > Hulpmiddelen

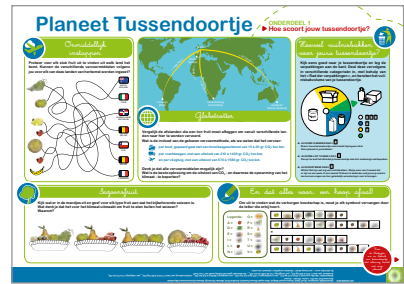
MIJN “BYE BYE AFVAL”-TUSSENDOORTJE

		Punten
A	Organiseer het “bye bye afval”-tussendoortje minstens één keer per week.	10 punten
B	Collectief tussendoortje: beurtrol ouders	30 punten

TIPS OM HET AFVAL VAN DE TUSSENDOORTJES TE VERMINDEREN

- ▶ Koop grote verpakkingen: grote potten yoghurt, grote pakken koekjes of cake in plaats van afzonderlijk verpakte producten.
- ▶ Opteer in de mate van het mogelijke voor dranken die in statiegeldflessen verkocht worden.
- ▶ Voorzie als tussendoortje ook groenten en/of fruit en huisbereide versnaperingen: taart, soep, pannenkoek.
- ▶ Drink kraantjeswater uit een herbruikbare beker.
- ▶ Kom met een veldfles en een brooddoos naar school.

OM JULLIE TE HELPEN SLAGEN VOOR DE PROEF

- ▶ Stel een kalender op voor de tussendoortjes.
- ▶ Informeer de ouders over de “minder afval”-tips, reik hen concrete ideeën aan en geef hen precieze instructies.
- ▶ Ga na hoeveel afval er vóór en na de proeven wordt geproduceerd om de kinderen een concreet resultaat te kunnen voorschotelen.

ONZE SLIMME AANKOPEN

		Punten
A	Voer de enquête uit en stel een lijst op van de wegwerp-/herbruikbare voorwerpen.	10 punten
B	Organiseer klas-/verjaardagsfeestjes met herbruikbaar vaatwerk.	Elk evenement = 20 punten

DE HERBRUIKBARE VOORWERPEN DIE HET VAAKST GEBRUIKT WORDEN OP SCHOOL OF THUIS

- ▶ hervulbare balpen, vulpotlood,
- ▶ elektrisch scheerapparaat,
- ▶ oplaadbare batterijen,
- ▶ brooddoos,
- ▶ veldfles,
- ▶ stoffen zakdoeken,
- ▶ stoffen tafellakens en herbruikbaar vaatwerk,
- ▶ boodschappentassen,
- ▶ glazen statiegeldflessen

TIPS VOOR EEN “SLIM” VERJAARDAGSFEESTJE OF VIERUURTJE

- ▶ Om papieren tafellakens te vermijden: plastificeer de tekeningen en/of het knutselwerk van de kinderen om er herbruikbare placemats van te maken.
- ▶ Om een maaltijd in klasverband zonder wegwerpvaatwerk te organiseren: eerst en vooral hebt u echt vaatwerk nodig. Dat betekent dat dit achteraf ook

afgewassen moet worden. Als er op de plaats waar de maaltijd georganiseerd wordt, geen vaatwasser beschikbaar is, vraag dan aan twee of drie ouders om wasmanden mee te brengen om het vaatwerk in te vervoeren, dat ze dan thuis kunnen afwassen.

- ▶ Verzamel geleidelijk aan, naarmate er feestjes georganiseerd worden, een “huisraad” voor de school: glazen, borden en bestek. Dit huisraad kunt u dan gebruiken op elk feestje dat er georganiseerd wordt.

GOED OM WETEN

Bij Leefmilieu Brussel kan u **drinkbekers uitlenen**:
Bel naar 02/775.75.75 of mail naar info@leefmilieubrussel.be

MIJN BRIEVENBUS PUILT UIT

		Punten
A	Stel in jullie onmiddellijke omgeving (ouders, familie, bureu) voor om een antireclamesticker te klev	1 punt/ sticker
B	Kleef een antireclamesticker op de brievenbus van de school.	10 punten

ENKELE CIJFERS

Reclame is verantwoordelijk voor 2,5 kg papier/ maand (10 kg/jaar/inwoner). Wat een verspilling als de reclame in kwestie niet eens gelezen wordt!

TIP

Met deze dialoog kan het reclameprobleem besproken worden. Het aantal reclameboodschappen waarmee we dagelijks geconfronteerd worden, wordt op 500 à 2.000 geraamd (via affiches, radiospots, logo's, banners, enz.). Die overvloed aan reclame heeft een impact op onze consumptie. Hoe vaak vragen kinderen hun ouders niet om voor hen een of ander ding te kopen, "gewoon voor het geschenkje" dat erin zit of omdat ze er thuis reclame over hebben gezien?

Het is ook een ideale gelegenheid om de kinderen erop te wijzen dat ze ieders keuzes moeten respecteren. Zo zijn er heel wat mensen die de reclame wél lezen en geen sticker willen klev

GOED OM WETEN

Bij Leefmilieu Brussel kunt u gratis stickers krijgen. Bel naar 02/775.75.75 of mail naar info@leefmilieubrussel.be

“GROENE” BOEKENTAS

		Punten
A	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Als meer dan 1/2 van de klas al een veldfles of een brooddoos gebruikt; ▶ Als meer dan 1/2 van de klas al milieuvriendelijk schoolmateriaal gebruikt.	10 punten
B	Voor elke leerling die zich een nieuwe handeling eigen maakt: brooddoos, veldfles, duurzaam (stevig/ecologisch) schoolmateriaal	1 punt/ goede handeling

TIPS OM DE BOEKENTAS OP DE JUISTE MANIER TE VULLEN

Gebruik:

- ▶ een veldfles gevuld met kraantjeswater;
- ▶ een brooddoos (zonder aluminium of plastic folie);
- ▶ schriften en vellen van gerecycleerd papier;
- ▶ een map van gerecycleerd karton;
- ▶ een lat en een stevige puntenslijper in metaal of hout;
- ▶ een stevige balpen in plaats van een wegwerpbic;
- ▶ en vooral al het materiaal van de voorbije jaren dat opnieuw gebruikt kan worden. Het is niet nodig om elk jaar nieuw materiaal te kopen ...

GOED OM WETEN

Het merendeel van de ouders houdt zich aan de lijst van schoolmateriaal die u hen aan het begin van het jaar meegeeft. Denk er dus de komende jaren aan om deze tips hierin te verwerken. Praat er ook over met andere leerkrachten.

MET KRAANTJESWATER HEB JE GEEN AFVAL

GOED OM WETEN

		Punten
A	Organiseer een keer per week een “kraantjeswaterdag”.	10 punten
B	Voorzie de klas van een karaf en drinkbekers om van het drinken van kraantjeswater een gewoonte te maken.	30 punten

ENKELE CIJFERS

- ▶ Kraantjeswater kost in 2011: 0,0024 euro per liter. Voor 1 euro hebt u recht op 415 liter water. Maak de berekening met uw leerlingen om dit met flessenwater en/of limonades te vergelijken: als ze 1,5 l water per dag drinken, zal hen dit 1,314 euro per jaar kosten.*
- ▶ 60 parameters worden elke dag door laboratoria gecontroleerd om de kwaliteit van het leidingwater na te gaan.

* De prijs van het water kan variëren. Controleer de prijs, vooraleer u de oefening doet.

TIPS OM HET DRINKEN VAN KRAANTJESWATER AAN TE MOEDIGEN

- ▶ Werk met een “waterhoek” in de klas: netheid en reiniging van de drinkbekers.
  - ▶ Las een korte pauze in voor of na de speeltijd om de kinderen te laten drinken.
  - ▶ Stel de kinderen voor om de waterhoek te versieren om de plek gezelliger te maken.
  - ▶ Voorzie uw klas van herbruikbare drinkbekers, een karaf of vraag het refterpersoneel om glazen.
- ▶ Motiveer ouders door hen te wijzen op het geld dat ze ermee kunnen uitsparen en het voordeel ervan voor de gezondheid van hun kinderen.
  - ▶ Laat een karaf water in de koelkast staan. Het water zal hierdoor zijn chloorsmaak verliezen.
  - ▶ Breid het debat uit. Kraantjeswater drinken is niet alleen goed voor het milieu en de portefeuille, maar ook voor de gezondheid van uw leerlingen. Voedingsdriehoek, probleem van de consumptie van suikerrijke limonades, zwaarlijvigheid bij kinderen, ... er zijn tal van onderwerpen waarover u het kunt hebben.

▶ **Voor meer ideeën** over het thema water kunt u ook het pedagogische dossier “Zin in Water” van Leefmilieu Brussel raadplegen. U vindt het op www.leefmilieubrussel.be > Scholen > Water > Hulpmiddelen. U kunt het gratis bestellen op het nummer 02/775.75.75 of per e-mail naar info@leefmilieubrussel.be.

▶ **Dit zijn de websites van de Brusselse wateractoren.** U vindt er een heleboel informatie die u met uw leerlingen kunt delen:

www.vivaqua.be www.aquabru.org

▶ Bij Leefmilieu Brussel kunt u **drinkbekers uitlenen**:

Bel naar 02/775.75.75 of mail naar info@leefmilieubrussel.be

COMPOSTEREN IS NATUURLIJK

		Punten
A	Illustreer aan de hand van een tekening het transformatieproces dat “groen” (organisch) afval doormaakt, wanneer het verandert in meststof.	10 punten
B	Begin met composteren op school.	30 punten

TIPS OM OP SCHOOL MET COMPOSTEREN TE BEGINNEN

- ▶ Om te composteren, maakt u gewoon een hoop of voorziet u een bak. U kunt er zelf een maken in hout of er een in de winkel kopen. Het belangrijkste is dat in de nodige verluchting wordt voorzien.
- ▶ Onderaan de bak kunt u best eerst een laag droge bladeren en takjes leggen. Die laag zal dan vervolgens bedekt worden met een laag organisch afval. Vergeet ook niet om de compost bij droog weer lichtjes te besproeien.
- ▶ Wanneer de bak vol is, sluit u deze af door het deksel erop te leggen. Op die manier blijft de warmte binnen en wordt het ontbindingsproces versneld.
- ▶ Kleine microscopische diertjes (bacteriën, zwammen) en wormen zullen het afval vervolgens in goede aarde veranderen.
- ▶ Voor compost van de beste kwaliteit moet u 6 à 12 maanden wachten.

GOED OM WETEN

Om u te helpen met uw composteerinitiatief:

- ▶ **kunt u een beroep doen op compostmeesters.**

Een compostmeester is iemand die een specifieke composteeropleiding heeft gevolgd en die gratis naar u toekomt om u ter plaatse te informeren. De contactgegevens van een compostmeester en/of andere informatie over composteren vindt u op de website van Leefmilieu Brussel: www.leefmilieubrussel.be > [Mijn tuin > Composteer](#);

- ▶ **is er de brochure “Composteren om mijn afval te verminderen”.** Om deze brochure aan te vragen, belt u naar 02/775.75.75 of mailt u naar info@leefmilieubrussel.be

JE HOEFT HET ALLEEN MAAR LANGS DE JUISTE KANT TE BEKIJKEN!

	Punten
A	Zorg voor een kladbak in jullie klas en maak er een gewoonte van om papier uit deze bak te gebruiken. 20 punten

ENKELE CIJFERS

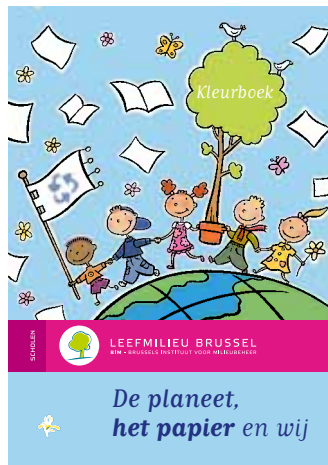
In de lagere school wordt maar 5 % van al het papier aan beide kanten gebruikt. In het middelbaar is dat 28 %.

TIPS

Hoe kunt u de vellen papier in de papierbak gebruiken? De achterkant kan nuttig zijn:

- ▶ als kladpapier voor het voorbereiden van oefeningen of examens;
- ▶ voor gebruik tijdens ontspanningsmomenten: voor het maken van tekeningen of knutselwerkjes;
- ▶ om er echte kladschriften van te maken door de verschillende vellen gewoon aan elkaar te nieten

GOED OM WETEN

Voor meer ideeën over het thema “papier” zijn bij Leefmilieu Brussel de volgende leermiddelen verkrijgbaar:

- ▶ pedagogisch dossier “Het papier, de planeet en wij”, versie voor de leerkracht en de leerlingen,
- ▶ het kleurboek “Het papier, de planeet en wij”.

U kunt deze leermiddelen raadplegen op www.leefmilieubrussel.be > Scholen > Papier > Hulpmiddelen.

U kunt ze gratis bestellen op het nummer 02/775.75.75 of per e-mail naar info@leefmilieubrussel.be.

STOP DE VOEDSELVERSPILLING

		Punten
A	Organiseer een week zonder voedselverspilling.	20 punten
B	Vertel de rest van de school over de week.	10 punten

ENKELE CIJFERS

23 % van al het schoolafval bestaat uit etensresten. Dat komt overeen met circa 7 kg per leerling per jaar. 3 à 5 % van de drankkartons blijken onaangeroerd en belanden gewoon zo in de vuilnisbak, mét inhoud.

TIPS OM DE VOEDSELVERSPILLING IN DE KLAS TE VERMINDEREN

- ▶ Eet rustig, op een weinig luidruchtige plek, bv. in de klas voor de speeltijd.
- ▶ Maak de plaats waar de maaltijd/het tussendoortje gegeten wordt, gezellig.
- ▶ Praat over het voedselverspillingsprobleem met de ouders.

GOED OM WETEN

Om het onderwerp uit te breiden naar het thema “Duurzame voeding”, kunt u het pedagogische dossier “Voeding op school, milieu op het menu” gebruiken. Dat kunt u raadplegen op www.leefmilieubrussel.be > Scholen > Voeding > Hulpmiddelen. U kunt het gratis bestellen op het nummer **02/775.75.75** of per e-mail naar info@leefmilieubrussel.be

GEEF ME EEN NIEUWE LOOK ALS JE KAN!

		Punten
A	Hergebruik voorwerpen om mee te knutselen.	10 punten
B	Organiseer een “hergebruik-actie”.	20 punten

TIPS VOOR EEN “HERGEBRUIKACTIE”

Wanneer we een voorwerp hebben gebruikt, kunnen we het ook een tweede leven gunnen in plaats van het weg te gooien of het ergens in een kast te stoppen en daar te vergeten. Deze proef vormt de ideale gelegenheid om een ruil-, deel- of verkoopactie op touw te zetten, zodat de voorwerpen voor meerdere kinderen kunnen dienen. Zo kunt u:

- ▶ een klasbibliotheek organiseren;
- ▶ één keer per maand een ruil van gezelschapsspelen houden;
- ▶ ...

GOED OM WETEN

HUUR

HERSTELLEN

UPDATEN

LEEFMILIEU BRUSSEL
BRU - BRUSSELS INSTITUUT VOOR MILIEUBEDRIJF

We kunnen nog meer doen
om afval te verminderen.

Een initiatief van de Brusselse
Minister voor Leefmilieu,
Energie en Stadvernieuwing

DOURZAME STAD
BRU

Voor een heleboel informatie en websites die voor hergebruik, huren en relooking pleiten, surft u naar www.leefmilieubrussel.be > **Particulieren** > **Praktische zaken** > **Mijn aankopen**.

LATEN WE ONS AFVAL SORTEREN!

		Punten
A	Maak gerecycleerd papier in de klas.	10 punten
B	Sorteer met de klas het afval dat geprocudeerd werd. Ken de regels die hiervoor gelden en geef die kennis door aan anderen.	30 punten

TIPS OM OP DUURZAME WIJZE TE BEGINNEN MET AFVAL SORTEREN

Bij het afvalbeheer op school zijn er verschillende actoren betrokken. Met de klas afval beginnen te sorteren, heeft dan ook alleen zin als u op voorhand weet dat de personen die de vuilnisbakken van de klas leegmaken, over de nodige middelen beschikken om de lijn door te trekken. Vergeet hen dus niet bij uw voornemen te betrekken.

Om iedereen te motiveren om actief mee te werken, kunt u uw leerlingen op zoek laten gaan naar voorwerpen die vervaardigd werden op basis van gesorteerd afval: polar, fiets, gerecycleerd papier. Dat zijn er een heleboel en het helpt het sorteren levendiger en concreter te maken voor de kinderen.

GOED OM WETEN

ACTIVITEIT 2 AMBADELIJKE VERVAARDIGING VAN GERECELEERD PAPIER

1 Maak de pulp
1.1 Het papier wordt opgesloten in een zak.
1.2 Het papier wordt in kleine stukjes gesneden.
1.3 Het papier wordt in een bak met water gedaan.
1.4 Het papier wordt met een blender gemalen tot pulp.

2 Maak de papierrol
2.1 De pulp wordt in een bak met water gedaan.
2.2 De pulp wordt met een roerstaaf gemengd.
2.3 De pulp wordt in een bak met water gedaan.
2.4 De pulp wordt met een roerstaaf gemengd.

3 Maak de papierrol
3.1 De pulp wordt in een bak met water gedaan.
3.2 De pulp wordt met een roerstaaf gemengd.
3.3 De pulp wordt in een bak met water gedaan.
3.4 De pulp wordt met een roerstaaf gemengd.

4 Maak het papier
4.1 Het papier wordt in een bak met water gedaan.
4.2 Het papier wordt met een roerstaaf gemengd.
4.3 Het papier wordt in een bak met water gedaan.
4.4 Het papier wordt met een roerstaaf gemengd.

5 Levensplan
5.1 Het papier wordt in een bak met water gedaan.
5.2 Het papier wordt met een roerstaaf gemengd.
5.3 Het papier wordt in een bak met water gedaan.
5.4 Het papier wordt met een roerstaaf gemengd.

6 Maak het papier
6.1 Het papier wordt in een bak met water gedaan.
6.2 Het papier wordt met een roerstaaf gemengd.
6.3 Het papier wordt in een bak met water gedaan.
6.4 Het papier wordt met een roerstaaf gemengd.

- Op de website van Leefmilieu Brussel kunt u een recept vinden om zelf gerecycleerd papier te maken. Surf hiervoor naar www.leefmilieubrussel.be > Papier > Hulpmiddelen > het katern voor de leraar, pagina 72 en 73.
- Net Brussel biedt scholen animaties over sorteren alsook speciale inzamelcontainers aan. Voor de animaties belt u naar: **02/778.08.70**
Voor de levering van de inzamelcontainers: **02/778.08.85**

EENDRACHT MAAKT MACHT

	Punten
A	Organiseer een actie om anderen bewust te maken. Denk daarbij aan infoborden, artikels in het schoolkrantje, op de website van de school, enz. 20 punten

TIPS VOOR EEN GOEDE COMMUNICATIE

- ▶ Let er, ongeacht de drager en/of boodschap, op dat u altijd de dingen met humor aanpakt en niet belerend overkomt.
- ▶ Het is belangrijk om kinderen met kinderen te laten praten, bv. door een door de leerlingen bedachte slogan te gebruiken.
- ▶ Baken duidelijk de doelstellingen af die u met uw communicatie-initiatieven wilt bereiken, vooraleer u begint (de steun van collega's krijgen, anderen informeren, aanzetten tot de juiste handelingen, enz.), en stem de boodschap en de drager hierop af (affiches aan de uithangborden, het schoolkrantje, pagina op de website van de school, actie tijdens het schoolfeest, evenementendag, enz.).

INFO

02 775 75 75

www.leefmilieubrussel.be

Gedrukt met plantaardige inkt op gerecycleerd papier

Auteur: Fanny Colot, geïnspireerd door een versie van Mostra

Herlezingscomité Nederlandstalige versie: Anja Van Campenhout en Rik De Laet

Illustraties: Frédéric Thiry

Lay-out: Marmelade

Wettelijk depot: D/5762/2011/18

Verantwoordelijke uitgevers: J.P. HANNEQUART, Leefmilieu Brussel

Gulledelle 100 – 1200 Brussel